ПРОБЛЕМИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ К. ПАОЛІНІ «ЕРАГОН»)

Шифр «Оказіоналізм»

ЗМІСТ

Вступ…… 3
1 Поняття та характеристика оказіоналізмів як окремої групи неологізмів 5
2 Класифікація оказіоналізмів 12
3 Особливості репрезентації оказіоналізмів у тексті художньої фентезійної літератури 17
4 Особливості перекладу оказіоналізмів у тексті фентезійного художнього твору (на матеріалі художнього твору К. Паоліні «Ерагон») 21
Висновки…… 36
Список використаної літератури……..……. 38

ВСТУП

Мова – явище динамічне, а не статичне, тому поповнення словникового складу лексичними одиницями – це невід'ємний процес її розвитку. Утворення нових лексем у художньому творі є не лише прагнення автора збагатити мову; слово тут – носій поетичного, художнього змісту, воно може викликати емоції, переживання. Оказіоналізми – це ідеальний мовний засіб для привернення уваги та зацікавлення читача. Вони викликають подив і спонукають до інтерпретації оказіоналізму та тексту, який його містить. Оказіональні словотвори також можуть надавати особливої експресії тексту. Такі слова руйнують стереотипи сприйняття.

Зважаючи на багатофункціональність оказіоналізмів, все більше науковців присвячують свої дослідження цій проблемі. В мовознавстві феномен оказіоналізмів вже досліджували вчені В. Карпалюк, Н. Сологуб, Т. Юрченко, Ж. Колоїз, О. Ребрій, Г. Вокальчук, а також П. Гоєнгауз, К. Пешель, В. Герінґер, О. Зібольд, В. Вільдґен. Інтерес мовознавців до проблем і питань неології загалом та оказіоналізмів зокрема постійно зростає. Зокрема ж актуальним питанням є проблеми перекладу оказіоналізмів у художньому творі, адже такі слова належать до категорії без еквівалентної лексики та вимагають від перекладача вправності та професіоналізму у їх перекладі.

Сучасні дослідження все більше спрямовані на з'ясування природи оказіоналізму як унікальної мовної одиниці та проблеми перекладу, чим зумовлена актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження виступають оказіоналізми англійської мови.

Предметом дослідження є особливості англо-українського перекладу оказіоналізмів на матеріалі художнього твору К. Паоліні «Ерагон».

Мета роботи полягає у виявленні специфіки англо-українського перекладу оказіоналізмів.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв’язати наступні завдання:

- розглянути поняття та характеристику оказіоналізмів як окремої групи неологізмів;
- окреслити особливості класифікації та способи перекладу оказіоналізмів;
- проаналізувати особливості репрезентації оказіоналізмів у тексті художньої фентезійної літератури;
- виявити та проаналізувати основні способи перекладу оказіоналізмів у художньому твору К. Паоліні «Ерагон».

Матеріалом дослідження слугував художній твір К. Паоліні «Ерагон».

Методи дослідження. Мета та завдання дослідження зумовили використання комплексної методики, яка включає традиційні методи лінгвістичного аналізу, а саме *метод лінгвістичного спостереження й опису* з подальшим теоретичним узагальненням результатів – для систематизації, класифікації й інтерпретації оказіоналізмів як окремої групи неологізмів та способів перекладу оказіоналізмів; елементи *зіставного методу та перекладацького аналізу* для виявлення особливостей репрезентації оказіоналізмів у тексті художньої фентезійної літератури в аспекті перекладу; *контекстуального аналізу* та *прагматичного аналізу* – для виявлення основних способів перекладу оказіоналізмів у художньому твору К. Паоліні «Ерагон».

Робота складається зі вступу, чотирьох параграфів, висновків і списку використаних джерел.

1 ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКАЗІОНАЛІЗМІВ ЯК ОКРЕМОЇ ГРУПИ НЕОЛОГІЗМІВ

У XXI столітті стрімко розвиваються нові технології, мода, культура мистецтво, усі прагнуть свободи та самовдосконалення. Ні для кого не секрет, що мова також піддається цьому впливу. З'являються нові слова, щоб надати назву тому чи іншому поняттю. Але і в художній літературі простежується самовдосконалення та вияв свободи. Найчастіше цей процес простежується не тільки у правдивості викладу тих чи інших подій, а й у використанні спеціальної нової авторської лексики, за допомогою якої автор як найкраще може описати свої почуття, думки та змусити читача переживати це разом з ним. Така лексика в мовознавстві отримала назву оказіоналізми.

Поняття «оказіонального» вперше застосував німецький філолог Г. Пауль [24, с. 300], а термін «оказіоналізм» запропонувала Н. Фельдман у статті «Оказіональні слова та лексикографія»: «Оказіональне слово я розумію як слово, утворене за мовною малопродуктивною чи непродуктивною моделлю… Це одноразова лексична одиниця, якій не властива відтворюваність, і, відповідно, історична тривалість існування, таке слово не здатне старіти» [21, с. 71].

Оказіоналізми своєю незвичайною формою, звучанням, загадковістю значення завжди привертають увагу читача, змушуючи його мимоволі приділяти їм окрему увагу, відчуваючи його особливість, новизну. Оказіоналізми можна виокремити із загальної маси слів. З цією особливістю даних одиниць і буде пов'язана поетична функція, що визначається не тільки характером і широтою використання лексичних і граматичних ресурсів мови, не тільки своєрідністю тропів автора і манерою написання творів, але і дозволяє автору уникнути шаблонності, пересічності, досягнути багатоманітності.

Причини, що спонукають письменників до створення індивідуально-авторських утворень, такі:

- необхідність точно передати думку (узуальних слів для цього може бути недостатньо);
- прагнення автора стисло висловити думку (новотвір може замінити словосполучення і навіть речення);
- потреба підкреслити своє ставлення до предмета мовлення, дати йому свою характеристику, оцінку;
- прагнення своєрідним виглядом слова звернути увагу на його семантику, змусити читача поглянути на речі з іншого боку;
- потреба уникнути тавтології;
- необхідність зберегти ритм вірша, забезпечити риму, домогтися потрібної інструментовки.

Перші три причини є основними. Дуже часто виникнення новоутворень може бути викликано не однією, а відразу декількома причинами [10, с. 5].

У своєму дисертаційному дослідженні В. М. Беренкова наголошує на тому, що вивченням оказіоналізмів займалися безліч вчених, а тому дефініції цього терміну мають значні відмінності, зумовлені тим, що дослідники демонструють різні погляди на описуване явище: 1) оказіоналізм – будь-яке слово, що не входить до лексичного складу мови (В. Хохлачова); 2) слова, наявні у мовленні однієї особи (групи осіб), які не мають регулярної відтворюваності в сучасній літературній мові, стоять поза системними відношеннями з узуальною лексикою, позбавлені загальноприйнятого значення (О. Чиркова); 3) слова, створені для певного контексту або ситуації, які не потрапляють до словників (С. Єрмоленко); 4) структурно-семантичні новотвори, авторські варіанти загальномовних слів, слова, що за формою збігаються з лексемами, які раніше існували в мові (семантичні новотвори), а також слова, фактично запозичені з інших мов (Г. Вокальчук) [6, с. 9].

У цьому дослідженні спираємося на трактування оказіоналізмів, запропоноване О. Турчак. На думку дослідниці оказіоналізм – це незвичне,

експресивно забарвлене слово, яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має свого автора і характеризується такими ознаками: належність до мовлення, утворюваність, залежність від контексту, одноразовість і нерегулярність використання, ненормативність, незвичність і новизна, експресивність, індивідуальна належність [20, с. 5-6].

Говорячи про особливості оказіоналізмів, слід зауважити, що на основі проаналізованих дефініцій цього мовного явища можна виділити деякі загальні параметричні риси досліджуваного поняття, такі як:

- протиставлення узуальній лексиці;
- соціальна обмеженість;
- позбавленість загальноприйнятого значення;
- розташування поза словником;
- авторська варіантність щодо загальномовних слів;
- новизна, свіжість та оригінальність;
- індивідуально-авторська належність;
- дискурсивність;
- одноразовість/нерегулярність [6, с. 10].

Оказіоналізми – це не ізольовані мовні одиниці в тексті, а його складова частина, яка безпосередньо бере участь у формуванні структури тексту та впливає на читача.

Під час детального аналізу оказіоналізмів виникає питання, чи є оказіоналізми – самостійні мовні одиниці, підгрупа неологізмів, і чи слід розмежовувати поняття оказіоналізму та неологізму. К. Пешель наводить у своїй роботі схему, яка вказує на різницю між оказіоналізмами та неологізмами:

Оказіоналізм → Неологізм → Узуалізм → Лексикалізована одиниця

За цією схемою кожен неологізм виникає як оказіоналізм. Відповідно, будь-який оказіоналізм дослідниця трактує як потенційний неологізм та лексикалізовану одиницю. Кожен неологізм був свого часу оказіоналізмом, але не кожен оказіоналізм стає неологізмом.

Також не завжди можливо визначити, до якого класу віднести конкретну лексему – до оказіоналізмів чи неологізмів. Деякі лексеми спочатку розглядають як (потенційні) неологізми, але через рідкість вживання або неприйняття мовцями пізніше вони виявляються оказіоналізмами. Те, що в певний період часу ще не лексикалізоване, може пізніше за певних обставин стати узуальним. Тому це поняття потрібно розглядати лише синхронно. До уваги варто брати лише актуальний стан мови «тут і зараз» [22, с. 105].

Оказіоналізми деколи помилково вважають неологізмами, та це не так. Межа між неологізмами та оказіоналізмами лежить на рівні реалізації ними свого функціонального навантаження. Формування нової назви несе у собі переважно номінативну мету (виникає потреба назвати нове поняття для його уведення до суспільної комунікативної практики). Така нова лексична одиниця функціонально з’являється для багаторазового використання, переходячи з часом до складу активної лексики (за відповідних умов). Це – власне неологізми.

Однак іноді новотвір породжується в результаті задоволення експресивно-образної потреби для досягнення певної позаномінативної (естетично-виражальної) мети і він має разовий характер. У такому випадку новоутворені одиниці розуміються як оказіоналізми.

Такі лексичні одиниці не входять до активної лексики, проте історія знає і виключення із даного правила, хоча і здебільшого поодинокі. Наприклад, слово утопія, вигадане Томасом Мором, у наш час вживається часто й позначає ідеальну державу. У ході свого розвитку це слово перейшло

з категорії оказіоналізмів до категорії неологізмів, а потім стало словом загального вжитку.

На відміну від неологізмів, для оказіоналізмів є характерним збереження своєї новизни, незалежно від реального часу їх утворення [17, с. 432].

Таким чином, оказіоналізми можна назвати свого роду «вічними неологізмами». Л. Михайленко вважає, що загалом поява нових слів зумовлюється двома основними чинниками: об'єктивним і суб'єктивним [8, с. 94-95].

Саме необхідність розмежування відповідних груп нових слів зумовила звернення мовознавців до такої лінгвістичної категорії, як оказіональність, виділення якої ґрунтується на протиставленні мова – мовлення.

Отже, слід відрізняти оказіоналізми від неологізмів. Оказіоналізми створюються мовою того, хто говорить або пише в даній мовній ситуації і не розраховані на широке поширення і закріплення в узусі, неологізми ж створюються для найменування нового предмета або явища дійсності і розраховані на подальше закріплення в лексичній системі мови.

Оказіоналізми мають цілий ряд властивостей, що відрізняють їх від узуальних слів. Найбільш детально ознаки оказіоналізмів описані О.Г. Ликовим, найхарактернішими з цих ознак є:

Мовленнєва приналежність – найбільш широка і важлива ознака оказіонального слова. Оказіоналізм містить суперечність між фактом мови та нормою мови. Він висловлює в певних мовних формах граничну конкретику відповідних ситуацій. Оказіоналізми створюються і вживаються в мовленні, а не в мові.

Відтворюваність оказіоналізмів. Оказіоналізми є мовним явищем, вони не відтворюються, а створюються знову для кожного конкретного випадку. Під відтворюваністю розуміється функціональна повторюваність слова в готовому вигляді.

Ненормативність – це характерна особливість всіх оказіональних слів. Оказіональні слова є одним із проявів поетичної мови (в самому широкому сенсі).

При створенні оказіоналізмів автор свідомо відхиляється від норми і привносить в слово додаткову інформацію, якщо вона достатньою мірою усвідомлюється, тобто є образним засобом якої-небудь мовної, соціальної, діалектної, професійної, вікової характеристики і т. д.

Одноразовість. Оказіоналізми створюють для того, щоб вжити в мові всього один раз. В оказіональних словах виражається особливість ситуації, її гранична конкретність, яку неможливо висловити через узуальне слово.

Експресивність – це виразні якості мовлення, за допомогою яких воно відрізняється від звичайного (стилістично нейтрального), так само ці якості надають йому образності та емоційної забарвленості. Обов'язкова експресивність є характерною рисою оказіональних слів.

Ще однією важливою ознакою оказіональних слів є їх приналежність до певної особи. Авторська приналежність для оказіоналізму є принциповою умовою перебування в оказіональному статусі.

Походження слів. Оказіональне слово – це результат відносно вільного поєднання, принаймні, двох словотворчих морфем, що неминуче призводить до виникнення оказіонального слова.

Номінативна факультативність. Канонічне слово – це історично закріплений у мові знак певного фрагмента дійсності. Оказіоналізм є факультативним, не необхідним фактом з точки зору номінації, так як за ним у класифікації позамовного світу дійсності не закріплений жоден із її фрагментів.

Саме тому індивідуальні новоутворення так і залишаються в величезній своїй більшості.

Синхронно-діахронна дифузність. Оказіоналізми не можуть розглядатися окремо в синхронному та діахронічному плані, через нерозривність їх синхронного та діахронічного існування. Через

одноразовість та невідтворюваність оказіоналізмам взагалі не властива історична протяжність їх функціонування.

Синхронному розгляду оказіоналізмів заважає сам фактор народження цих слів, тобто діахронічний фактор. Саме через синхронно-діахронну дифузність, відсутність мовного історичного життя – наголошує О. Ликов – оказіональне слово не можна називати лексичним неологізмом у власному значенні цього терміна [14, с.36].

Таким чином, оказіоналізми – це авторські неологізми, що зазвичай не набувають широкого вжитку й не входять до словникового запасу мови. Оказіоналізм – це слово, що було створене за непродуктивною моделлю і використовується лише в умовах даного контексту, чим відрізняється від неологізмів, які з часом входять до активного словника.

2 КЛАСИФІКАЦІЯ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ

Оказіональні слова поділяють на потенційні (потенціалізми) та індивідуально-авторські (егологізми) [15, с. 10]. Об'єднання цих двох слів під загальною назвою оказіоналізми виправдане: адже вони є словами, які створюються у момент мовлення, а не тими, які у момент мовлення відтворюються як готові одиниці мови. Інакше кажучи, обидві групи слів – і потенційні, і індивідуально-авторські – створюються оказіонально.

Егологізми створюються за незвичайними або малопродуктивними моделями мови і відрізняються індивідуально-авторською своєрідністю і помітною новизною. Найчастіше вони з'являються в письмовому мовленні і найбільш частотні в сатиричних, гумористичних, пародійних літературних жанрах [17, с. 123]. На всіх них, так або інакше, накладається свідоме мовне новаторство. Вони породжуються установкою на створення нового слова.

Потенційні слова – теж нові лексичні одиниці, які створюються в процесі спілкування на основі високопродуктивних словотворчих моделей. Авторська індивідуальність майже не впливає на їх створення, вони дуже схожі на слова, що існують в мові. Завдяки високій регулярності словотворчого типу, до якого належить створене слово, їх важко відрізнити від узусів.

Незважаючи на те, що ці слова дуже подібні до узусів, вони відносяться до потенційних оказіоналізмів, адже ці слова створюються у момент мовлення, до «відповідного випадку» і не відтворюються як «готові до використання» лексичні одиниці. Створюються кожного разу конкретним індивідом для потреб контексту [18, с. 12].

Є. А. Земська розділяє оказіоналізми на три групи:

1) оказіоналізми, утворені з порушенням законів системної продуктивності словотвірних типів;
2) оказіоналізми, утворені за зразком непродуктивних типів в ту або іншу епоху, тобто з порушенням законів емпіричної продуктивності;

3) оказіоналізми, утворені за конкретним зразком, зазвичай за зразком членованих слів, що не входять в словотвірні типи.

На її думку потенційне слово - це реалізація законів словотвору. Оказіональне слово – це порушення цих законів. Обидва терміни демонструють можливість увійти в активний словниковий запас, хоча ця можливість не однакова. У першому випадку, ці слова вже переходять в активний словниковий запас, у другому випадку існує імовірність, але вона є набагато нижчою, ніж у першому випадку, що оказіоналізми дуже важко входять в активний словник мови [19, с. 238].

Оказіональну лексику можна розглядати з багатьох точок зору. Так, класифікація оказіоналізмів можлива за декількома параметрами. На матеріалі досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених І. В. Арнольд та В. В. Виноградов виявили деякі підходи і параметри класифікації оказіоналізмів [1; 7]:

- ступінь оказіональності;
- оказіональність в плані вираження;
- оказіоналізми, утворені шляхом запозичення;
- структурна класифікація.

За ступенем оказіональності лексеми, що належать до цієї групи словника мови можуть поділятися на ті, які практично не сприймаються як оказіональні («бластер», «космоліт», «робот») і ті, які вважаються індивідуальними, належать одному автору, твору, або певному контексту. У вітчизняній лінгвістиці А. А. Брагіна та В. В Бузаров [8; 9], виділили такі ступені оказіональності, як:

- перший ступінь (стандартні утворення);
- другий ступінь (не стандартні утворення, які демонструють відхилення від деривaційної норми, однак не створюють ніяких труднощів семантичної інтерпретації);

– третій ступінь оказіональності (повністю оказіональні утворення, семантична інтерпретація яких утруднена, а відступ від деривaційної норми істотний).

Окрім того, інтерес представляє структурна класифікація оказіоналізмів, яка виділяє фонетичні, лексичні, граматичні, семантичні, графічні оказіоналізми та оказіональні поєднання слів [8, с. 32].

У рамках даного підходу вчений Пацула Ю. Н. виділяє кілька категорій [19, с. 45]:

1. Фонетичні оказіоналізми – це слова, які представляють не зафіксовані в мові поєднання фонем.
2. Лексичні (словотвірні) оказіоналізми – утворюються від різних основ та афіксів відповідно до словотвірної норми або при незначному протиріччі з нею.
3. Граматичні оказіоналізми представлені новоутвореннями, в яких у вигляді конфлікту знаходиться лексична семантика і граматична форма.
4. Семантичні оказіоналізми. Ці новоутворення є результатом появи контекстуальних значень.

Оказіональні поєднання слів представлені збігом лексем, сполучуваність яких неможлива, так як це суперечить закону семантичного узгодження внаслідок відсутності сем в їх лексичних значеннях.

Виділимо наступні способи утворення оказіоналізмів: афіксальний спосіб, словоскладання, скорочення (абревіація), конверсія, утворення телескопних слів, запозичення з інших мов [10; 11; 13].

Найбільш поширеним способом утворення оказіоналізмів в англійській мові є афіксальний спосіб. Утворення оказіоналізму відбувається шляхом додавання до головного слова суфікса чи префікса. Дана схема зафіксована, наприклад, у творах Дж. К. Роулінг, де іменник «*gnome*» перетворено на дієслово «*degnome*» (позбутися від гномів) та у іменник «*degnoming*» (процес вигнання гномів), Приставка de-, позначає відділення або позбавлення, а

суфікс -ing, використовується для створення віддієслівних іменників зі значенням процесу, дії.

Словоскладання також вважається одним із продуктивних способів утворення оказіоналізмів та полягає у складанні двох основ, як правило, омонімічних словоформ. У цьому способі виділяють дві моделі утворення оказіоналізмів:

- утворення складних слів із словосполучень;
- утворення складних слів за моделями.

У першому випадку оказіональна лексика утворюється таким чином, що її можна представити у вигляді словосполучень, наприклад: слово «*Time-Turner*» (прилад за допомогою якого можна подорожувати в часі) складається з основ *time* –«час», *turn* – «обертати, повертати» і продуктивного суфікса іменника *-er*.

Друга словотвірна модель може бути представлена двома варіантами: утворенням нового складного слова як найменування певного явища реальної дійсності: «*remembrall*» (куля, що нагадує власнику, що він про щось забув) складається з *remembr*, для милозвучності утвореного випаданням останньої голосної з дієслова *remember* – «пам'ятати», і основи *all* – «весь, вся, все»; утворення оказіоналізмів за аналогією шляхом підміни компонентів (слово *cauldronful* (повний котел чого-небудь) утворене за аналогією зі словами *cupful* – «повна чашка чогось», *potful* – «повний горщик», *spoonful* – «повна ложка»).

Утворення оказіоналізмів за допомогою абревіації може виражатися у ініціальних абревіатурах, які представлені початковими буквами скорочених слів, або ж акронімами, які виконують функції цілісного слова (як от оказіоналізм «*W.L.*» (назва магічного іспиту) є омонімом до англійського слова «*owl*» – сова, та розшифровується як *Ordinary Wizarding Level*.

Утворення оказіоналізмів також можливе за допомогою конверсії – функціонального переходу слова з однієї частини мови в іншу. Утворення телескопних слів найкраще продемонструвати на конкретному прикладі:

окказіоналізм «*acromantula*» – акромантул, утворений за допомогою з'єднання усіченого грецького кореня *acros* – «величезний» і англійського усіченого кореня *tarantula* – «павук».

Нарешті, оказіоналізми можуть утворюватися через запозичення з інших мов. Оказіоналізм «*densaugeo*» (прокляття, сильно збільшує зуби) складається з двох основ: латинського *dens (dentis)* – «зуб» і латинського *augeo (auxi, auctum, ere)* – «збільшувати, посилювати, примножувати».

Таким чином, оказіоналізми можуть класифікуватися за цілою низкою ознак, однак найбільш поширеною є структурна класифікація, яка розкриває особливості утворення англомовних оказіоналізмів та значною мірою визначає і перекладацькі прийоми, за допомогою яких можуть передаватися такі оказіоналізми при перекладі.

3 ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ТЕКСТІ ХУДОЖНЬОЇ ФЕНТЕЗІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

На сьогоднішній день фентезі є одним з найпопулярніших жанрів культури. Він представлений в широкому діапазоні – від масової культури до елітарної. Говорячи про фентезі, його особливості та жанрові ознаки, важливо, перш за все, розглянути визначення, які дають словники і окремі дослідники. Так, термін «фентезі» походить від англійського слова «fantasy» – «фантазія». Цим словом ще в XVII столітті в англомовній літературі позначали екстравагантно-феєричні твори, де уява автора нічим не обмежувалася. Автори Літературного енциклопедичного словника визначили даний жанр як різновид художньої літератури, в якій авторська вигадка від зображення дивно-незвичайних, неправдоподібних явищ простягається до створення особливого – вигаданого, нереального, «чудесного світу» [14, с. 231].

У сучасному літературному процесі спостерігається тенденція до створення письменниками паралельних, ірреальних світів. Автор вигадує світ зі своєю історією, традиціями, народами і мовами. Така творчість стала відомою під назвою спочатку наукової фантастики, а згодом фентезі. Найвідомішими його представниками є Р. І. Говард, Г. Л. Олді, К. Паоліні, Урсула ле Гуїн, а також Дж. Р. Р. Толкін та К. Льюїс, які є засновниками жанру фентезі. Сформувавшись приблизно в середині XX століття як літературний жанр саме в їх творчості, пізніше стало розвиватися в образотворчому мистецтві, в кіно.

Однак питання про літературну самостійність жанру фентезі є ще відкритим, оскільки сформувався він досить недавно і має безліч піджанрів. Крім того, фентезі має багато рис, які ріднять його з іншими – у тому числі більш ранніми – жанрами та напрямами літератури і мистецтва, такими як літературна і народна казка, альтернативна історія, криптоісторія, наукова фантастика, тощо. Кожен літературний твір – не є винятком і твори

фентезійного жанру – відображають світовідчуття, індивідуальний стиль та мовну свідомість письменника.

Як зазначає В. М. Беренкова, «Письменник подібний до дослідника, він пізнає світ, який його оточує, і передає усе побачене у своєму творі. Кожен світ є таким же унікальним, як і твір, який відображає певну картину світу» [21, с. 15].

Фентезі – це своєрідне поєднання казки, фантастики і пригодницького лицарського роману. Подібно до середньовічного лицаря, герою міфу чи казки, головна дійова особа фентезі, відправляючись у путь (нерідко на пошуки якогось чарівного предмета), стикається з різними перешкодами, ворогами, бореться зі злими силами і перемагає. Як правило, герой фентезі – носій своєрідного кодексу честі, благородний і добрий, який прагне відновити гуманний і справедливий світопорядок, порушений якоюсь подією або втручанням злих сил.

Фентезі – атмосферна література. Це світ, який необхідно майстерно і детально створювати, придумуючи для нього власні історію, культуру, міфи тощо. Така характеристика літератури фентезі обумовлює і її мовне оформлення – саме автори фентезі традиційно вдаються до активного вживання оказіоналізмів.

Створення автором фентезійного твору нового світу, нехай і такого що містить у собі елементи реальності чи інших фентезійних та казкових світів, потребує номінації та характеристики цілої низки нових фентезійних реалій, які не мають аналогів у оточуючій нас дійсності, адже цілковито або ж частково, однак все так є продуктом уявлення письменника.

На думку О. А. Білоусової, в новоутвореннях фентезійної та фантастичної літератури на перший план виходять саме причини номінативного характеру [5, с. 36], тобто потреба створювати нові назви. Дослідниця стверджує, що номінативний характер оказіональних слів у жанрі фентезі є більш суттєвою ознакою, ніж експресивність оказіоналізмів.

Оказіональний словотвір орієнтовано є багатшим саме на мовні можливості, що розкривають творчу сторону мови, а не на мовні правила.

Даючи визначення авторським новотворам, А. Г. Ликов протиставляє оказіональним, тобто «випадковим, індивідуально використовуваним, тим, які творяться імпровізацією», «канонічні» слова, узуальні, звичайні.

Крім того, він виділяє три ступені оказіональності. За цією ознакою оказіоналізми розрізняються в широких межах: від слів, що практично вже не сприймаються як оказіональні («бластер», «космоліт», пригадаємо також класичний приклад із словом «робот», що стало загально-вживаним, нейтральним словом), до слів різко індивідуальних, прив'язаних до певного автора, твору і навіть певного контекста («алаєць», «капес», «левіум»).

Отже, дослідник поділяє оказіональні слова за такими ступенями:

– оказіоналізми першого ступеня – це стандартні, потенційні утворення, створені в повній відповідності нормам дериватів сучасної літературної мови;

– оказіоналізми другого ступеня – частково нестандартні утворення, причому відступи від норми деривату, які виникли при утворенні оказіоналізма, не породжують труднощів семантичної інтерпретації;

– оказіоналізми третього ступеня – це суто оказіональні, повністю нестандартні утворення, семантична інтерпретація яких досить важка, а відступ від норми деривату істотний. Такі утворення часто не мають аналогів навіть серед оказіоналізмів [14, с. 43].

Так, відомою у жанрі дитячого та підліткового фентезі є серія книг про Гаррі Поттера, авторства Дж. Роулінг. У своїй серії романів Дж. Роулінг описала вигаданий нею приголомшливий світ, повний чарівників, казкових та почасти містичних істот. Вся серія романів про Гаррі Поттера містить величезну кількість оказіональної лексики. Вона необхідна для найменування конкретних предметів та дій, нових речей і часто нереальних, фантастичних персонажів. Прикладами часто вживаних оказіоналізмів у даному творі є такі слова, як *quidditch* (квідіч), *muggle* (магл), *squib* (сквіб), *snitch* (снітч) тощо.

Ще одним чи не найвідомішим прикладом жанру фентезі у літературі є творчість Дж. Р. Р. Толкіна, якого справедливо вважають основоположником цього жанру та найвизначнішим його представником. Оказіоналізми Дж. Р. Р. Толкіна специфічні, не мають аналогів у літературі наукової фантастики і фентезі. Номінуючи реалії та явища віртуального світу, створеного Дж. Р. Р. Толкіном, вони одночасно виконують номінативну і креативну функції: представляють фрагменти віртуальної мовної картини світу, в якій імовірно зафіксована специфічна для даного мовного колективу схема сприйняття дійсності.

Таким чином, твори, написані в жанрі фентезі, мають свої характерні риси, і при перекладі перекладачеві обов’язково необхідно враховувати особливості цього жанру, для того щоб уникнути комунікативних збоїв, які можуть порушити цілісність сприйняття тексту.

4 ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У ТЕКСТІ ФЕНТЕЗІЙНОГО ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ К. ПАОЛІНІ «ЕРАГОН»)

Одним із сучасних популярних фентезійних художніх творів є роман «Ерагон», написаний американським письменником К. Паоліні у 2003 році. У творі вживається досить значна кількість оказіоналізмів, хоча сам роман містить у собі значну кількість запозичень із інших фентезійних та фантастичних творів.

Аналіз тексту роману «Ерагон» показав, що всі оказіоналізми, які зустрічаються у цьому творі, можна умовно поділити на декілька груп:

- імена та інші власні назви;
- географічні й топографічні назви;
- найменування рас та класів істот, які населяють всесвіт роману;
- слова та фрази на вигаданих мовах;
- оказіоналізми на позначення характеристик об’єкту чи предмету.

Характерним є те, що, на відміну від багатьох інших відомих фентезійних творів, у романі «Ерагон» практично відсутні якісь принципово нові реалії, створені автором, тому у цій класифікації не виділяємо окремо групи оказіоналізмів на позначення магічних чи інших незвичайних об’єктів та явищ. Незважаючи на всі похідні елементи, які пропонує вигаданий світ К. Паоліні, більш детальне дослідження показує деякі сліди оригінального мислення, що освіжає і так досить унікальну мову в жанрі героїчне фентезі.

Окрім того, у ході дослідження всі розглянуті оказіоналізми, які містяться у романі «Ерагон» К. Паоліні, було розподілено на групи відповідно до способу перекладу, який використав перекладач для передачі його значення українською мовою.

Оказіоналізми являють собою особливий мовний феномен. Під час їх перекладу слід враховувати творчу сторону мови.

Існують різні способи перекладу оказіоналізмів. Так, до способів відтворення безеквівалентної лексики В.Н. Комісаров відносить такі:

- транскодування (транскрипція, транслітерація);
- калькування;
- описовий переклад;
- вилучення [11, с. 96-105].

Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. При транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації його графічна форма (буквений склад) [11, с. 97].

Слід зауважити, що такий прийом використовувався під час перекладу досить часто та охопив переважною мірою такі групи оказіоналізмів, як імена, географічні та інші власні назви, назви рас та класів істот, які населяють всесвіт роману, а також слова та фрази на вигаданих мовах.

Перш за все слід відмітити, що за допомогою транскодування передаються імена героїв твору (див. табл. 4.1.).

Таблиця 4.1. – Переклад імен за допомогою транслітерації та транскрибування.

Оригінал (англ.)	*Переклад (укр.)*
Ajihad	Аджихад
Brom	Бром
Eragon	Ерагон
Fûthark	Фютарк
Galbatorix	Галбаторікс
Gareth	Гарет
Garzhvog	Гарцворх
Jörmundur	Джормундур

Продовження таблиці 4.1.

Korgan	Корган
Marcus Tábor	Маркурс Табор
Marian	Меріан
Nasuada	Насуада
Roran	Роран
Saphira Bjartskular	Сапфіра Б'ярцкуляр

Приклад перекладу власних імен за допомогою транслітерації та транскрибування у тексті твору:

Ajihad was alone when he brought *Nasuada* to Farthen Dûr as a newborn child [23, с. 336].	*Ажіхад* приніс *Насуаду* в Фартен Дюр ще немовлям, і більше з ними нікого не було.

Однією з причин вживання оказіоналізмів є створення аури різноманітності, деякі аспекти притаманні нашому повсякденному життю, а інші будуть недоречними. Наприклад, в книгах є такі імена, як Меріан та Гарет. Вони досить звичні для англомовного читача, але не для україномовної аудиторії. Отже, оказіоналізми К. Паоліні специфічні, не мають аналога в літературі наукової фантастики та фентезі.

Номінуючи реалії та явища віртуального світу, створеного К. Паоліні, вони одночасно виконують номинативну й креативну функції: представляють фрагменти віртуальної мовної картини світу, в якій імовірно зафіксована специфічна для даного мовного колективу схема сприйняття дійсності.

Щоб зберегти чужорідний звук, перекладач має передавати їх без використання послідовної процедури натуралізації, а за допомогою транслітерації (див. табл. 4.2.).

Таблиця 4.2. – Переклад географічних і топографічних назв за допомогою транслітерації та транскрибування.

Оригінал (англ.)	*Переклад (укр.)*
Alagaësia	Алагезія

Продовження таблиці 4.2.

Bullridge	Буллбрідж
Carvahall	Карвахолл
Carvahall	Карвахаль
Dras-Leona	Дра-Леона
Ellesméra	Елсеме́ра
Éwayëna	Евелана
Farthen Dûr	Фартен Дюр
Ithrö Zhâda	Ітрё Жада
Luthivíra	Лутівіра
Nädindel	Неді́ндель
Petrøvya	Петрøвія
Plancar	Планкар
Reavstone	Рівстоун
Sharktooth	Шарктус
Sílthrim	Сі́лтрім
Tronjheim	Тронхейм
Urû’baen	Уру'баєн
Yazuac	Язуак

Часто зустрічаються у творі географічні назви вигаданих місць та об’єктів. Так, країна, у якій відбуваються основні події роману, має назву *Alagaësia* та перекладається українською мовою як *Алагезія*, тобто використовується спосіб транскрибування.

Варто зауважити, що меншу оригінальність складають назви місць, які, очевидно, запозичені з давньоанглійського або скандинавського контексту, наприклад Vroengard (Вренгард), Utgard (Утгард) and Tronjheim (Тронхейм).

Як ми можемо побачити з прикладів, письменник К. Паоліні використовує нетрадиційні голосні для того, щоб відтворити екзотичне та іноземне оточення. У творі часто зустрічаються умляутові голосні, що

характерні для німецької мови; голосна «ø» присутня у норвезькій, датській та фарерській мовах; «û» (u з циркумфлексом) притаманна для фрулійських та курдських алфавітів; автор запозичує досить багато різних мов, можна спостерігати навіть довгі голосні з чеського мовного середовища.

Таким чином, географічні імена у романі «Ерагон», як і у багатьох фентезійних творах, є важливим елементом створення казкової атмосфери, вони додають реальності уявному світу, у якому відбуваються події твору. Частіше за все вони мають пафосне звучання, покликане надавати твору характерної атмосфери героїчного епосу. Саме тому передача таких власних назв засобами транскодування є цілком виправданим та доцільним.

Ще одним елементом, який слугує засобом творення особливого специфічного авторського світу у творах фентезі, є назви різноманітних істот, рас та класів, які населяють вигаданий світ. Соціальне та расове розшарування населення всесвіту фентезійного твору не має практично нічого спільного з соціальною сферою, характерною для реального світу. Тут існують казкові раси, які відрізняються одна від одної історією, зовнішнім виглядом, рисами характеру. Окрім того, представники різних рас можуть належати до різних класів, залежно від їх здібностей – темні та світлі чаклуни, воїни або розбійники тощо.

У романі «Ерагон» автор використовує як уже існуючі назви рас, так і вигадує власні, які не мають аналогів ні в якому іншому творі. Так, слово *elf*, яке вживається у творі, має германо-скандинавське походження та у міфологічній традиції германського та кельтського фольклору позначало чарівний народ. Однак якостей оказіоналізму дана лексема набула у фентезійній літературі, де почало вживатися (вперше Дж. Р. Р. Толкіном) на позначення вигаданого фентезійного народу, який лише опосередковано пов'язаний із своїм міфологічним прототипом. Ельфи наявні й у романі

«Ерагон», причому оскільки дана лексема стала одним із оказіоналізмів, які перейшли до розряду часто вживаної лексики (зокрема, у рамках жанру фентезі), будемо вважати її частковим оказіоналізмом.

Однак К. Паоліні створив для свого твору цілу низку авторських назв рас та класів, приклади яких можна побачити в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3. – Переклад фентезійних назв рас та кланів за допомогою транслітерації та транскрибування.

Оригінал (англ.)	*Переклад (укр.)*
Dûrgrimst Ingeitum	Дургрімс Інгетум
Fanghur	Фангхур
Feldûnost	Фелдюньо
Grimstborith	Грімсборайт
Grimstcarvlorss	Грімскарворсс
Ledwonnû	Ледвонну
Nagra	Награ
Ra’zac	Ра’зак
Ragni Hefthyn	Рагні Гефтін
Shade	Шейд
Shrrg	Шррдж
Urgal	Ургал
Urzhad	Уржад
Varden	Варден

Перекладач застосовує прийом транскодування при перекладі даних авторських оказіоналізмів, оскільки такі лексеми є не лише цілковито безеквівалентними, оскільки еквіваленту не має і саме явище, яке вони позначають, однак вони також складні для пояснення.

Це робить використання описового перекладу чи подання перекладацького коментарю важким, оскільки подібні реалії фентезійного твору розкриваються автором у ході ведення сюжетної лінії.

Цікавим є приклад назви вовкоподібних істот *Shrrg*. Це слово не містить ніяких голосних звуків, лише приголосні й більше схоже на вигук, ніж на іменник. Для збереження диковинної природи слова, доцільним є переклад методом транскодування – *Шррдж*.

Ще одним цікавим типом оказіоналізмів та навіть оказіональних словосполучень у романі «Ерагон» є слова та фрази на вигаданих мовах.

Для створення необхідного колориту, надання соціокультурного забарвлення образам окремих персонажів, автори фентезі нерідко вдаються до розробки вигаданих мов. Слова та фрази на таких мовах цілковито належать до оказіоналізмів, та можуть перекладатися за допомогою різних прийомів та засобів.

Так, наприклад, мови, створені Дж. Р. Р. Толкіном мають свої словники та навіть людей, які вивчають їх та можуть розмовляти цими мовами.

Це уможливлює навіть переклад висловів на вигаданих мовах мовою перекладу. У випадку ж мов, створених К. Паоліні та введених ним до канви роману «Ерагон», перекладач вдається до використання прийому транскодування, який вважаємо доцільним, оскільки таким чином перекладач зберігає фонетичне та графічне оформлення даних оказіоналізмів, яке й становить основне їх навантаження у творі.

Прикладами такого перекладу можуть слугувати вирази надані у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4. – Переклад слів на вигаданих мовах за допомогою транслітерації та транскрибування.

Оригінал (англ.)	*Переклад (укр.)*
Böetq istalri!	Бойтк Істалрі!
Garjzla!	Гарізла!
Jierda!	Джиєрда!

Приклад перекладу слів на вигаданих мовах за допомогою транслітерації та транскрибування у тексті твору:

Oeí, that's because you bruise everyone from head to toe with your monster sword [25].	*Oei*, це тому що ти своїм жахливим мечем всіх прикрашаєш синцями з голови до п'ят [18].

Отже, використання прийому транскодування є одним із найуживаніших прийомів перекладу оказіоналізмів у творі К. Паоліні «Ерагон». Однак аналіз англо-українського перекладу оказіоналізмів у художньому творі К. Паоліні «Ерагон» показав, що перекладачем застосовувалися й інші способи перекладу.

Калькування – буквальний переклад слова. За словами В. Н. Комісарова, калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у випадку стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками у мові перекладу [11, с. 109]. Перевага калькування полягає у лаконізмі та простоті перекладного еквівалента та його моносемантичному зв'язку з оригінальним словом.

Калькування в англо-українському перекладі оказіоналізмів у художньому творі К. Паоліні «Ерагон» використовується для передачі географічних назв, імен та кличок, найменування значень різноманітних соціальних класів персонажів, оказіоналізми на позначення характеристик об'єкту чи предмету.

У деяких випадках доцільним є переклад географічних і топографічних назв засобом калькування (див. табл. 4.5.).

Таблиця 4.5. – Переклад географічних і топографічних назв засобом калькування.

Оригінал	*Переклад*
The Spine	Хребет
Hadarae Desert	Пустиня Хадара
Mountain Utgard	Гора Утгард
Palancar Valley	Паланкарська долина
The Anora River	Річка Анора

Проаналізувавши приклади, можемо сказати, що гірський хребет під назвою *the Spine* перекладається у творі буквально – *Хребет*, оскільки такий переклад є, по-перше, можливим в силу семантики вихідного слова, та, по-друге, зрозумілим українському читачеві. Також власні назви, які містять два елементи – назву та вказівку на географічний об'єкт, також перекладаються за допомогою калькування.

За допомогою калькування передаються у романі «Ерагон» і деякі імена та клички. Звертаємо увагу на приклади, що надані в таблиці 4.6.

Таблиця 4.6. – Переклад імен та кличок засобом калькування.

Оригінал	*Переклад*
Eragorn Shadeslayer	(Ерагон) Тіньовбивця
Jeod Longshanks	(Джед) Довгоногий
Raugmar The Black	(Раґмар) Чорний
Roran Stronghammer	(Роран) Сильний-молот
Snowfire	Сніговій
The Golden Globe	Золота Куля
The Twins	Близнюки

Кличка коня *Snowfire* передається перекладачем тексту як *Сніговій*. Англійський оказіоналізм утворений за допомогою словоскладання, та поєднує у собі два іменники – «*snow*» (*сніг*) та «*fire*» (*вогонь*). Перекладач передає слово засобом калькування, при цьому застосовуючи семантичну трансформацію шляхом заміни одного із елементів слова – *fire* на *вій*, від слова *віяти*. Така трансформація передає вихідне значення клички лише частково, оскільки в англійському варіанті наявна антонімічна опозиція – *snow* та *fire*, яка була втрачена при перекладі.

Ще одним прикладом перекладу власних назв за допомогою калькування у тексті роману «Ерагон» є переклад назви таверни «*The Golden Globe*» як «*Золота Куля*». Тут перекладач знову вдається до трансформації та перекладає слово *globe*, використовуючи

його другорядне значення. Відповідно до Cambridge dictionary слово *globe* має наступні значення: 1) a map of the world made in the shape of a ball and attached to a support, that can be turned around at the same angle as the earth turns in space; 2) any ball-shaped object [24].

Перекладач, таким чином, використав при перекладі друге значення слова *globe* як «*any ball-shaped object*» та передав його українською мовою як *куля*.

Адекватність перекладу характеристичних імен у текстах перекладу питання неоднозначне. Авторські омоніми розкривають сутність, характеризують персонажів твору та при перекладі часто потребують дешифрування закодованої автором інформації.

Характеристичними іменами слугують: *Jeod Longshanks* (основи: long – довгий, shanks – кінцівки), *Eragorn Shadeslayer* (основи: shade – тінь, slayer – вбивця), *Roran Stronghammer* (основи: strong – сильний, hammer – молот), *Raugmar The Black* (основа: black – чорний). Головне завдання цих власних імен полягає не тільки і не стільки в ідентифікації, а, власне, внаданні характеристики та оцінки об'єкту. Звідси – однозначне виникнення труднощів під час транскодування, адже перекладачу потрібно не тільки зрозуміти та виокремити такі оніми у тексті, але й знайти найбільш влучний варіант відтворення з огляду на тип тексту та цільову аудиторію.

Варто зазначити, що у випадку *Jeod Longshanks* автор відсилає читача до історичної персони – Едуарда I Довгоногого, який був англійським королем з династії Плантагенетів, сучасники знали його переважно як воєначальника, проте наступним поколінням він запам'ятався насамперед як законодавець та адміністратор. Прізвисько «Довгоногий» Едуард отримав за свій високий зріст.

Деякі перекладачі зосереджуються на збереженні форми лексичних одиниць для передачі атмосфери першотвору. У такому випадку перекладач користується методом транскрибування. Порівняємо два засоби перекладу

характеристичних імен. За допомогою калькування передаються у романі «Ерагон» і деякі імена та клички. Звертаємо увагу на приклади, що надані в таблиці 4.7.

Таблиця 4.7. – Порівняння засобів перекладу характеристичних імен.

Оригінал	*Транскрибування*	*Калькування*
Eragorn Shadeslayer	Ерагон Шейдслейер	(Ерагон) Тіньовбиіця
Jeod Longshanks	Джед Лонгшенкс	(Джед) Довгоногий
Raugmar The Black	Раґмар Блек	(Раґмар) Чорний
Roran Stronghammer	Роран Стронгхаммер	(Роран) Сильний-молот

Перекладачі роблять вибір в залежності від характеру тексту, з урахуванням жанрових особливостей. Безсумнівно, що якщо автор дає своїм героям характеристичні імена, це повинно відображатися в перекладі. Переклад реалій є серйозною проблемою в перекладному творі. При виборі мовних засобів тієї чи іншої реалії можливо свідоме або несвідоме спотворення комунікативного наміру автора й додавання в добуток ідей, що належать виключно перекладачеві, тобто формування комунікативного наміру перекладача, відмінного від оригіналу.

У перекладі характеристичних імен спостерігаються дві тенденції:

1) збереження реалії і його розшифрування, тобто транслітерація, що не дає ніякої інформації про значення реалії

2) збереження інформації (калькування), але можлива втрата милозвучності.

Ряд перекладацьких помилок полягає в нехтуванні інформацією, в результаті чого стає неможливим правильне розуміння замислу автора й, отже, адекватне розуміння та сприйняття читачем художнього тексту.

Саме тому ми вважаємо, що при перекладі характеристичних імен у багатьох випадках варто максимально утримуватися від транскрипції або транслітерації; вводячи в текст чужу реалію бажано відразу пояснювати її. Але в жанрі фентезі й транскрипція, й транслітерація

можуть виявитися гарним рішенням, тому що зберігають елемент екзотики, таємничості, що властиві цьому жанру.

Таблиця 4.8. – Передача значень соціальних класів засобом калькування.

Оригінал	*Переклад*
the Dragon Riders	вершники Дракона
the Forsworn	клятвопорушники

Як ми бачимо у таблиці 4.8. калькування використовується при англо-українському перекладі і для передачі значень різноманітних соціальних класів персонажів.

Так, наприклад, давній клан, який в оригіналі має назву *the Dragon Riders* перекладається за допомогою калькування як *вершники Дракона*. Інший клас – *the Forsworn* передається при перекладі як *клятвопорушники*. Саме дієслово *to forswear* тлумачиться у Cambridge dictionary як: *to make a serious decision to stop doing something*. Однак, перекладач, здійснюючи переклад цього оказіоналізму, взяв до уваги корінь *swear* (*клятва; клястися*).

Окрім того, перекладач надає негативного значення даному класу осіб, переклавши їх номінацію як *клятвопорушники*, хоча у вихідному слові *forsworn* така конотація відсутня, слово може використовуватися і у позитивному значенні. Такий перекладацький хід є вірним та доцільним, оскільки відображає сутність зображуваного явища.

На просторах Інтернет-енциклопедії, присвяченої всесвіту книг про Ерагона, створених К. Паоліні, знаходимо такий опис клятвопорушників, як класу осіб у книзі:

The Forsworn were thirteen corrupt *Dragon Riders* with Galbatorix at their head. They spearheaded a rebellion «out of desire for power and revenge against perceived wrongs» [25].

Проклятими звалися тринадцять *Вершників Дракона* на чолі з Гальбаторіксом. Вони спровокували повстання, бо прагнули до влади й хотіли помститися за власні помилки.

Таким чином, наявність знань картини світу твору, який перекладається та обізнаність перекладача у особливостях сюжету роману та законах жанру фентезі загалом допомогли йому здійснити вдалий переклад оказіоналізму *the Forsworn*.

Таким чином, прийом калькування також є часто вживаним способом в англо-українському перекладі оказіоналізмів у художньому творі К. Паоліні «Ерагон». Застосування такого способу надає можливість більш точно передати значення перекладної одиниці українською мовою, зробити деякі вживані автором оказіоналізми більш зрозумілими для читача. Однак, застосування такої лексичної трансформації в перекладі оказіоналізмів у текстах творів жанру фентезі потребує від перекладача позамовних знань про особливості як цілого жанру, так і конкретного твору, що перекладається, та його всесвіту.

Важливими способами перекладу, які були виявлені при аналізі вихідного тексту роману К. Паоліні «Ерагон» та його перекладу є спосіб описового перекладу та технічний прийом вилучення. Так, описовий переклад застосовується перекладачем для передачі оказіоналізмів на позначення характеристик об’єкту чи предмету.

Прикладом можуть слугувати передача оказіоналізму *raven-haired* як «*волосся було чорнішим за крило ворона*» та оказіоналізму *hawk-nosed* як «*з гачкуватим носом*». Проаналізуємо доцільність такого перекладу, виходячи із особливостей та вимог до використання описового перекладу оказіоналізмів.

Так, до описового перекладу висуваються такі вимоги:

- переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного оказіоналізмом поняття;
- опис не повинний бути надто докладним;
- синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

Зазначимо, що іноді перекладачеві важко визначитися з доцільним перекладом. Так, деякі назви рас були виведені з давньоанглійської мови,

отже англомовний читач має можливість зрозуміти їх походження та значення, а україномовний такої можливості не має. Щоб довести нашу думку, наведемо приклади перекладу слів з стародавньої мови героїв твору (яку можна порівняти з давньоанглійською мовою, що використав Паоліні для натхнення) на англійську, а потім порівняємо вже з українським перекладом (див. табл. 4.9.).

Таблиця 4.9. – Переклад слів з давньої мови на англійську методом калькування.

Стародавня мова	*Англійська мова*
Fethrblaka	bird/Feather-Flapper
Lethrblaka	Ra'zac's mounts/Leather-Flapper/ bat
Skulblaka	Dragon/Scale-Flapper
Sundavrblaka	Shadow-Flapper

Таким чином, Fethr означає Feather, Lethr – Leather, Skul – Scale, a blaka означає flap. Перекладемо ці слова українською й отримаємо відповідники (див. табл. 4.10).

Таблиця 4.10. – Переклад слів з давньої мови англійською та українською.

Давня мова	*Англійська мова*	*Українська мова*
Fethr	Feather	Перо
Lethr	Leather	Шкіра
Skul	Scale	Луска
Sundavr	Shadow	Тінь
Blaka	flap	Крило

Перекладемо ці слова через описовий метод та порівняємо з перекладом за допомогою транслітерації (див. табл. 4.11.).

Таблиця 4.11. – Переклад слів з давньої мови англійською та українською.

Давня мова	*Описовий переклад*	*Транслітерація*
Fethrblaka	Пір’яні крила	Фетгрблака
Lethrblaka	Шкіряні крила	Летгрблака
Skulblaka	Крила з луски	Скулблака
Sundavrblaka	Крила з тіні	Сундаврблака

Зазвичай перекладач звертається до описового перекладу в тому випадку, якщо переклад іншими засобами неможливий. У нашому випадку цей засіб можна застосовувати для пояснення значення слів, що були перекладені за допомогою транслітерації.

У перекладі оказіоналізму *raven-haired* дані вимоги цілком витримані, оскільки повністю відбиває основний зміст позначеного оказіоналізмом поняття. Зокрема, перекладач зберіг метафоричне порівняння із вороном, закладене у лексемі-елементі оказіоналізму «*raven*» (*ворон*) та передавши його у перекладі через словосполучення «*крило ворона*». У той же час переклад оказіоналізму *hawk-nosed* як «*з гачкуватим носом*» не відбиває точного змісту позначеного оказіоналізмом поняття, адже метафоричне порівняння, здійснене автором через використання у структурі прикметника лексеми «*hawk*» (*яструб, сокіл*) не передається при перекладі.

За допомогою описового перекладу передаються і деякі авторські фразеологізми, які також можна вважати оказіоналізмами. Так, наприклад, К. Паоліні здійснює авторську трансформацію двох фразеологічних єдностей «*clear as crystal*» та «*clear as a bell*» в один оказіональний фразеологізм «*clear like a crystal bell*». Таким чином, відбувається об’єднання двох різнооформлених фразеологічних єдностей в одну.

Перша ідіома «*clear as crystal*» має значення «*прозорий як кристал; кришталево чистий; чіткий, ясний*» [14, с. 188], «*very clear, transparent*». Друга ідіома «*clear as a bell*» перекладається «*ясно, чітко*» [14, с. 75], і тлумачиться як «*very clear, as with the sound of a bell*». У тексті ж роману та

тексті перекладу спостерігаємо таке вживання оказіонального об’єднання цих ідіом:

«*It was not fuzzy and filled with pain as he had anticipated, but lucid and clear, like a note from a crystal bell*» [25].

«*Вона аж ніяк не була повністю поглинута своїми фізичними стражданнями, як раніше припускав Ерагон, думки її були ясними і прозорими*» [18].

У зв'язку з відсутністю еквівалентного фразеологізму в українській мові, перекладач зробив спробу максимально правильно та консолідно передати значення використовуваної фразеологічної одиниці та її образного вираження, яке не відступає від оригіналу за своєю яскравістю.

Окрім описового перекладу, дослідження текстів оригіналу та перекладу роману «Ерагон» показало, що перекладач вдавався і до вилучення оказіоналізмів, якщо вони не виконували у реченні важливої смислової функції. Прикладом може слугувати такий приклад:

«*The shiny-black Urgal horns, their twisted span as great as his outstretched arms, were mounted over the door*» [25].

«*Над дверима красувалися велетенські закручені роги сумнозвісного ургала*» [18].

Оказіоналізм *shiny-black* опущений у тексті перекладу, де відсутня вказівка на колір рогів, оскільки ця інформація не є важливою. Окрім того, слід звернути увагу й на те, що окрім вилучення оказіоналізму перекладач вжив у даному уривку з твору ще й синтаксичну редукцію, вилучивши також цілу ввідну конструкцію «*their twisted span as great as his outstretched arms*». Натомість вилучення цілої конструкції компенсується у перекладі лексемою «*закручені*». Інший приклад використання вилучення при перекладі оказіоналізму не є настільки вдалим:

«*At times he glared at the dark, claustrophobic houses and wished that he were free of the city*» [25].

«*Час від часу Ерагон оглядав панораму міста, і йому дуже хотілося опинитися якнайдалі звідси*» [18].

У цьому реченні оказіоналізмом слугує словосполучення *claustrophobic houses*, яке перекладач опускає при перекладі, замінивши його на словосполучення «*панораму міста*». Таким чином було втрачено стилістичне забарвлення даного елементу тексту, а тому подальші дії героя стають малозрозумілими. Опустивши негативну характеристику міста та будівель як таких, що викликають клаустрофобію, та замінивши яскравий оказіоналізм на нейтральне словосполучення, перекладач порушив смислове навантаження даного речення, логічну зв'язку між оказіоналізмом та подальшою фразою «*and wished that he were free of the city*», де лексема «*free*» означає саме звільнення від відчуття клаустрофобії.

Таким чином, застосування прийомів описового перекладу та вилучення є досить складними при перекладі оказіоналізмів, оскільки часто дуже складно запровадити їх у перекладний текст твору, не порушивши смислового навантаження виразу чи цілого речення. Якщо оказіоналізм несе у собі стилістичне забарвлення, а не лише додаткову, однак не обов'язкову, характеристику зображуваного явища чи об'єкта, перекладач мусить віднаходити більш достовірні прийоми перекладу, або ж адаптувати обрані прийоми таким чином, щоб не втрачалися конотативні та стилістичні значення оказіоналізмів у творі.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми дійшли до таких висновків:

1. Оказіоналізми – це авторські неологізми, що зазвичай не набувають широкого вжитку й не входять до словникового запасу мови. Оказіоналізм являє собою слово, що було створене за непродуктивною моделлю і використовується лише в умовах даного контексту, чим відрізняється від неологізмів, які з часом входять до активного словника.

2. Оказіоналізми можуть класифікуватися за цілою низкою ознак, однак найбільш поширеною є структурна класифікація, яка розкриває особливості утворення англомовних оказіоналізмів та значною мірою визначає і перекладацькі прийоми, за допомогою яких можуть передаватися такі оказіоналізми при перекладі. Так, у роботі було виокремлено оказіоналізми фонетичні, лексичні, граматичні, семантичні, а також оказіональні поєднання слів. При цьому оказіоналізми можуть утворюватися за допомогою таких шляхів творення оказіоналізмів, як афіксальний спосіб, словоскладання, скорочення (абревіація), конверсія, утворення телескопних слів, запозичення з інших мов.

3. Серед способів перекладу оказіоналізмів у текстах фентезійних творів було розглянуто способи транскодування (транскрипція, транслітерація), калькування, описового перекладу, вилучення оказіоналізму при перекладі.

4. Аналіз тексту роману «Ерагон» показав, що всі оказіоналізми, які зустрічаються у даному творі, можна умовно поділити на декілька груп: імена, географічні та інші власні назви; назви рас та класів істот, які населяють всесвіт роману; слова та фрази на вигаданих мовах; оказіоналізми на позначення характеристик об’єкту чи предмету.

5. Дослідження перекладу твору «Ерагон» українською мовою дозволило виявити найбільш застосовувані способи перекладу

оказіоналізмів, такі як транскодування, калькування, описовий переклад та вилучення.

Прийом транскодування використовується перекладачем роману досить широко та охопив переважною мірою такі групи оказіоналізмів, як імена, географічні та інші власні назви, назви рас та класів істот, які населяють всесвіт роману, а також слова та фрази на вигаданих мовах.

Прийом калькування також є часто вживаним перекладацьким прийомом у англо-українському перекладі оказіоналізмів у художньому творі К. Паоліні «Ерагон». Застосування такого прийому надає можливість більш точно передати значення перекладної одиниці українською мовою, зробити деякі вживані автором оказіоналізми біль зрозумілими для читача.

Застосування ж прийомів описового перекладу та вилучення продемонструвало як вдалі так і невдалі приклади перекладу оказіоналізмів. Загалом ці два прийоми перекладу вимагають від перекладача особливої майстерності та відчуття тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамс Д. Путівник по галактиці для космотуристів: Роман. Пер. з англ. О. Антомонов. Всесвіт. 1990. № 8. С. 51-126.
2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского язика. М.: Изд-во литературы на иностранных языка. 1989. 351 с.
3. Бабенко Н. Г Окказиональное в художественном тексте. Калининград: Калинингр. ун-т, 1997. 84 с.
4. Бархударов Л. С. Язык и перевод. М.: Международные отношения. 1975. 237 с.
5. Белоусова Е. А. Окказиональное слово в произведениях современной научной фантастики: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: 10.02.01 . Майкоп, 2002. 19 с.
6. Беренкова В. М. Авторские новообразования и их функции в трилогии Дж. Р. Р. Толкиена «Властелин колец» (в английском и русском языках): дисс. … канд. филол. наук: 10.02.01, 10.02.20. Майкоп, 2003. 189 с.
7. Бойчук М. Параметризація поняття оказіоналізм. *Лінгвістичні студії.* 2011. №23. С. 8-12.
8. Брагина А. А. Лексика языка и культура страны. М.: Русский язык. 1981. 176 с.
9. Бузаров В. В. Окказиональные образования в функции сказуемого в ответных репликах английского диалога. *Иностранные языки в школе.* М. 1983. № 6. С. 16-20.
10. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. *Вопросы языкознания.* 1953. № 5. С. 3-9.
11. Комиссаров В. Н. Теория перевода. М.: Высшая школа. 1990. 253 с.
12. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: «Нова книга». 2001. 448 с.

13. Куликова В. И. Образование окказионализмов в английском языке в результате семантического переосмысления. *Вопросы романо-германской филологии.* Калининград: Калининградский гос. Университет. 1976. С. 11-17.
14. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Издание 4-е / М.: Русский язык. 1984. 944 с.
15. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (русское окказиональное слово). Москва: Высшая школа. 2006. 120 с.
16. Лопатин В. В. Рождение слова: Неологизмы и окказиональные образования. Москва: Наука, 2003. 150 с.
17. Оказіоналізм. Стаття. URL: https:uk.wikipedia.org/wiki/Оказіоналізм
18. Паоліні К. Ерагон. URL: https://unotices.com/page-books.php?id=145364
19. Пацула Ю. Н. Окказионализмы новейшего времени: Сруктурно-семантический и функционально-прагматический аспекты. Ростов-на-Дону, 2015. 167 с.
20. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років XX століття: автореф. дис… канд. філол. наук: 10.02.01/ Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.
21. Фельдман Н. Окказиональные слова и лексикография. *Вопросы языкознания.* 1997. №4. С. 64-73.
22. Ширяєва О. Оказіоналізм у художньому тексті: лінгвальний статус та головні ознаки (на матеріалі роману Г. Мюллер «Гойдалка дихання»). Іноземна філологія: укр. наук. зб. Вип. №127 Ч.1. Л.: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка. 2014. С. 103-109.
23. Adams D. The Hitch-Hiker’s Guide to the Galaxy */ Pan Books, 1981. 117 p.*
24. Cambridge Dictionary. URL: http://dictionary.cambridge.org/
25. Paolini C. Eragon. URL: http://2novels.net/eragon/page-1-1051569.html